

Л. Я. СЛОБОДЯН

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID: 0009-0005-1616-8742

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ: НАПРЯМКИ ТА РЕАЛІЇ

У статті досліджено політику безбар'єрності відповідно до її напрямків і сьогоденних реалій в Україні, коли проблеми воєнного стану вже є бар'єрами на шляху розбудови демократичної України. Докладно проаналізовано напрямки такої політики, визначені Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору, що зводяться до реалізації прав людини на участь у суспільному житті, незважаючи на її відмінності – фізичні, вікові, гендерні, етнічні, релігійні тощо. Визначено, що така реалізація передбачає безперешкодний доступ до всіх сфер життєдіяльності – фізичної (інфраструктура, транспорт), інформаційної та цифрової (ознайомлення з послугами та можливостями), соціальної та економічної (рівноправне працевлаштування і трудова кар'єра), освітньої (збільшення тривалості навчання в середньому в країні). Також проаналізовано становище людей з інвалідністю як найбільш уразливої категорії населення, зокрема в освітньому напрямку, де декларовано інклюзивну освіту, що дає таким особам можливість розвитку їх інтелектуального потенціалу, гідності й самоповаги, розумових і фізичних здібностей, на повноправну участь у житті суспільства.

Зроблено висновки, що державна політика безбар'єрності з метою забезпечити й гарантувати всім громадянам України рівний доступ до публічних об'єктів надає можливість брати участь у суспільно-політичному, економічному, освітньому й культурному житті незалежно від їхнього фізичного й інтелектуального стану. Щоб цього досягти, потрібно реалізувати комплекс заходів, зокрема моніторинги, інформування громадян, контроль за виконанням (із боку держави та суспільства), імплементацію міжнародних стандартів у нормативних і правових актах держави, підвищення рівня кваліфікації фахівців за кожним із напрямків політики безбар'єрності тощо.

Ключові слова: безбар'єрність, напрямки створення безбар'єрного простору, особи з обмеженими можливостями, доступність.

L. YA. SLOBODIAN

Postgraduate Student at the Department of Public Administration
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID: 0009-0005-1616-8742

STATE POLICY OF CREATING A BARRIER-FREE ENVIRONMENT IN UKRAINE: DIRECTIONS AND REALITIES

The article examines the barrier-free policy in accordance with its directions and current realities in Ukraine, when the problems of martial law are already barriers to the development of a democratic Ukraine. The directions of such a policy, defined by the National Strategy for the Creation of a Barrier-Free Space, which boil down to the realization of human rights to participate in public life, regardless of their differences – physical, age, gender, ethnic, religious, etc. – are analyzed in detail. It was determined that this implementation provides unimpeded access to all spheres of life – physical (infrastructure, transport), information and digital (familiarization with services and opportunities), social and economic (equal employment and work career), educational (increasing the duration of education in average in the country). The situation of people with disabilities as the most vulnerable category of the population is also analyzed, in particular in the educational direction, where inclusive education is declared, which gives such persons the opportunity to develop their intellectual potential, dignity and self-respect, mental and physical abilities, for full participation in society.

The conclusions were drawn that the state policy of barrier-free access in order to ensure and guarantee equal access to public facilities for all citizens of Ukraine provides an opportunity to participate in socio-political, economic, educational and cultural life regardless of their physical and intellectual condition. In order to achieve this, it is necessary to implement a set of measures, including monitoring, informing citizens, control over implementation (by the state and society), implementation of international standards in normative and legal acts of the state, raising the level of qualifications of specialists in each of the directions of barrier-free policy, etc.

Key words: barrier-free, directions for creating a barrier-free space, persons with disabilities, accessibility.

Постановка проблеми

Навіть в умовах воєнного стану, попри проблеми безпосереднього захисту країни, загострилася глобальна проблема захисту демократичних цінностей, серед яких пріоритетне місце займають права людини. Українці

хоча й не відразу від 1991 року, але вже відчули, що таке насправді вільний вибір і як вони можуть впливати на розвиток держави. Вони вже розуміють, що особистість швидше реалізує свої здібності та інтереси, коли не має на цьому шляху певних обмежень (бар'єрів), а з іншого боку – усе суспільство лише виграє у своєму загальному розвитку, коли його члени є вільними й активними. Так, в іншому разі не було би такого спротиву від українців агресору і в бойових умовах, і в тилових, і навіть у ситуації окупації. При цьому громадяни, підтримуючи всіма засобами українське військо та найбільш вразливі категорії населення (волонтерство, перерахування власних коштів), а також і владу (бо без такої віри не було би перемоги), залишаються вільними у своїх думках і висловлюваннях, піддаючи критиці певні невдалі владні дії та контролюючи витрати народних коштів.

У такому колі проблем і здобутків відзначається потреба нівелювання бар'єрів у реалізації інтересів і прагнень людини, зокрема доступу до державних, медичних, муніципальних послуг. Ці бар'єри (обмеження) є предметними (фізичними) – наприклад, у міській інфраструктурі чи транспорті, і моральними – наприклад, ставлення до людей з обмеженими можливостями в суспільстві, де Конституція України вимагає поваги до будь-яких відмінностей окремої людини [1]. Тобто створення безбар'єрного простору є нагальним завданням держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Відповідно до напрямків державної політики безбар'єрності вчені досліджують проблеми в різних сферах життєдіяльності. Так, В. Дереш вивчає процеси адаптації українських громадян до проблем, що виникли в умовах воєнного стану, коли такі незахищені категорії населення, як жінки, діти, літні люди й особи з інвалідністю, потрапляють під обстріли, швидко змінюють місце проживання, потрапляючи в нові для себе умови та соціум [2]. Інформаційний напрямок безбар'єрності досліджує М. Роганов, визначаючи можливості створення інтернет-середовища [3], а В. Цимбалюк аналізує систему захисту інформації відповідно до принципів захисту прав громадян [4]. А. Свящук з'ясовує питання гендерної рівності, відзначаючи багатоаспектну його природу, проблеми стереотипів і соціальних ролей [5], Т. Христова аналізує проблеми обслуговування людей з обмеженими можливостями в реабілітаційних установах [6], а С. Кандиба – питання їх адміністративно-правового захисту [7]. Попри таку багатоаспектність вивчення проблем безбар'єрності, відзначаємо недостатність комплексних її досліджень, що б об'єднували всі напрямки аналізованої державної політики.

Формулювання мети дослідження

Мета нашої статті – проаналізувати напрямки державної політики безбар'єрності, зважаючи на реальний стан їх виконання в Україні, зокрема в умовах воєнного стану. Для цього ми маємо вирішити відповідні завдання – визначити актуальність цієї проблеми в сучасній Україні, з'ясувати положення відповідного вітчизняного законодавства, визначити думки окремих учених у цій проблемній сфері, дослідити й уніфікувати положення Національної стратегії зі створення безбар'єрного середовища в Україні. У дослідженні використано такі методи: аналізу наукових джерел, дедукції (для узагальнення напрямків політики безбар'єрності), індукції (для розкриття кожного такого напрямку).

Викладення основного матеріалу дослідження

За положеннями Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року (далі – Національна стратегія) відзначаються окремі напрямки та відповідні заходи для реалізації такої політики. Такими напрямками є фізичний, інформаційний, суспільний, економічний, цифровий та освітній, і кожен із них передбачає свій комплексний опис – тему, завдання, перспективи, рішення й можливі результати [8]. Головна ж мета всієї стратегії безбар'єрності – досягти такого стану в суспільстві, коли пріоритетною буде повага до кожної людини з її особливими потребами та інтересами.

Сам же термін «безбар'єрність» (анг. Barrier-free) у Національній стратегії трактується як усунення бар'єрів (обмежень) на шляху виконання прав людини, її доступу до будь-яких публічних послуг (трудова, освітня, культурна, фізична) і власної реалізації (політичної, громадянської), більш предметно – це фізична доступність до об'єктів життєдіяльності – будівель, транспорту, природного простору [8].

Якщо проаналізувати кожен означений вище напрямок, то фізичний забезпечує реальну доступність до різноманітних публічних місць людям, зокрема з фізичними обмеженнями. Це вирішується через побудову таких об'єктів з урахуванням особливих потреб означених осіб, а тому потрібно вдосконалювати відповідне нормативне законодавство, змінювати технології та навчальні програми, імплементувати зарубіжні норми, моніторити й контролювати їх дотримання. Інформаційний напрямок спрямований на реалізацію технологій, що допоможуть уразливим категоріям населення швидше інтегруватися в соціум. Такі технології, наприклад, удосконалять доступ до публічних послуг (адміністративних, виборчих, судових, громадських). Цифровий напрямок передбачає удосконалення цифрових технологій і сервісів та доступ до них, а також набуття цифрових навичок. Це також покращить доступ до публічної інформації та інших онлайн-ресурсів. У межах суспільного (громадянського) напрямку вирішуються, зокрема, гендерні питання (більше залучення жінок), молодіжні (підтримка молодіжних громадських організацій), а також дітей і людей старшого віку.

Освітній напрямок передбачає «вільний доступ до освіти» (усіх рівнів і форм) для всіх, незважаючи на їх фізичні чи інтелектуальні особливості, зокрема й упродовж усього життя. Для цього мають удосконалюватися

й самі педагоги, які в такому разі мусять, по-перше, позитивно сприймати всі реформи й новації в цій сфері, по-друге – набувати навичок роботи з уразливими категоріями людей (зокрема психологічних, логопедичних тощо), по-третє – адаптувати навчальні заклади до потреб означених осіб. Економічний напрямок передбачає вільний доступ до ринку праці, зокрема питання працевлаштування, адаптованого робочого місця, відкриття власного бізнесу, адекватної податкової політики, пільгового кредитування молоді, жінок із малими дітьми, літніх людей та осіб з інвалідністю [8].

Якщо узагальнити цілі політики безбар'єрності, що подаються Національною стратегією за кожним із наведених напрямків, то отримуємо такі засади: рівного доступу до публічних об'єктів (наприклад, до інформації чи отримання державних послуг) – для всіх людей незалежно від їхнього соціального статусу й фізичного стану; участі в суспільно-політичному, економічному, освітньому й культурному житті (наприклад, реалізації у працевлаштуванні, започаткуванні власного бізнесу); інформування всіх людей, зокрема з обмеженими можливостями, про доступність певної сфери (наприклад, через відповідні вебсайти); контролю та відповідальності за виконання запланованих заходів (зокрема з боку держави чи громадянського суспільства); імплементації міжнародних стандартів у вітчизняні нормативні акти; пільгового фінансування (наприклад, у цифровій сфері); підвищення рівня кваліфікації відповідних фахівців, зокрема з інклюзії (наприклад, в освіті чи економіці); адаптації програм і методик (зокрема, у цифровій освіті чи отриманні е-послуг); пошани до прав людини, недискримінації (як серед громадян, так і публічних службовців); стимулювання працедавців у прийнятті на роботу осіб з обмеженими можливостями та в адаптації їх робочих місць.

Так само можна узагальнити результати, що очікуються від вирішення таких засадничих завдань:

– забезпечення громадянам незалежно від їх фізичного чи соціального рівня доступу до всіх сфер життєдіяльності; установлення рівних прав і можливостей громадян, а також недискримінації в суспільстві; удосконалення системи реабілітаційних послуг;

– забезпечення доступності та збільшення кількості публічної інформації на всіх рівнях, зокрема судової та виборчої; збільшення доступності інтернету в сільській місцевості, упровадження цифрової освіти для всіх людей, зокрема щодо отримання публічних цифрових послуг;

– збільшення початкових освітніх закладів, де враховані потреби та проблеми дітей з обмеженими можливостями, забезпечення таких закладів відповідними фахівцями, поширення університетів «третього віку» серед літніх людей;

– забезпечення робочими місцями представників вразливих суспільних категорій, зокрема осіб з інвалідністю, набуття ними навичок підприємницької діяльності, пільгова допомога при відкритті власного бізнесу; облаштування робочих місць і соціального супроводу для таких осіб.

– імплементація міжнародної нормативно-правової бази в українське законодавство, зокрема упровадження Міжнародної класифікації обмежень життєдіяльності та здоров'я [8].

Загалом ці результати засвідчать створення безбар'єрного середовища в Україні. Тобто, коли вони будуть у реальності – не для звітування, не для проформи, а для утвердження насправді демократичного суспільства, тоді наша країна може вважати себе членом європейського гуманістичного простору.

Більш предметно можна розглянути напрямки політики безбар'єрності щодо такого її об'єкта, як люди з обмеженими можливостями (зокрема з інвалідністю) – найбільш уразлива категорія населення. Для цього проаналізуємо положення Конвенції про права осіб з інвалідністю 2009 року [9]. Так, в освітньому напрямку декларовано забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях і впродовж усього життя, що надає таким уразливим людям можливість включення в систему загальної освіти, дітям – у систему безоплатної початкової та середньої освіти, а загалом – на розвиток інтелектуального потенціалу, гідності й самоповаги, розумових і фізичних здібностей, на повноправну участь у житті суспільства. Для цього потрібні умови, які «сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку», а також заходи й засоби з особистої підтримки таких осіб (зокрема спеціальні мови) [Конвенція 2009]. При цьому й учителі – особи з інвалідністю, які володіють жестовою мовою чи абеткою Брайля, мають бути підтримані та, разом із тим, навчати й консультувати інших освітян.

Якщо виділяти в межах суспільного напрямку сферу охорони здоров'я, то в ній особам з інвалідністю приділяється особлива увага, адже вони потребують медичної допомоги «без дискримінації за ознакою інвалідності», зокрема із забезпеченням доступу до медичних послуг, з урахуванням гендерної специфіки, дитячої та людей літнього віку; з урахуванням місця проживання, поінформованістю про послуги, їх вартість та етичні стандарти охорони здоров'я; з уникненням дискримінації щодо таких осіб, а також страхування чи отримання продовольчої допомоги, зокрема в умовах війни [9].

У колі економічних питань безбар'єрності можна виділити сферу трудової зайнятості, у якій Конвенцією 2009 року декларовано рівність у праві на працю всіх людей, і тому особи з інвалідністю мають можливість отримувати вільно погоджену заробітну платню, право інклюзивної доступності, зокрема й ті з них, хто отримав інвалідність під час трудової діяльності; декларовано заборону дискримінації на всіх рівнях трудової зайнятості – від прийняття на роботу до виходу на пенсію; гарантовано здорові умови праці, рівні можливості на винагороду,

безпечні умови та задоволення скарг; доступ до фахової орієнтації, працевлаштування, фахового навчання, адаптування їх робочого місця; гарантування робочого місця при поверненні після лікування та ін. [9].

Держава забезпечує особам з інвалідністю право на участь у суспільному та політичному житті, що передбачає можливість самим голосувати й бути обраними. Для цього потрібно, щоб всі виборчі процедури, приміщення й матеріали були доступними їм для розуміння та використання; сама участь не підлягала примушенню чи залякуванню, зокрема висунення своєї кандидатури на вибори, зайняття відповідної посади й виконання відповідних публічних повноважень на всіх рівнях державної влади; вільне волевиявлення таких осіб відбувалося з умовою задоволення їхніх можливих прохань про надання певної допомоги через їхню обмеженість у діях; участь в публічному управлінні відбувалася без дискримінації та із заохоченням, зокрема в неурядових організаціях, політичних партіях; можливість створення організацій осіб з обмеженими можливостями із представленням їх на всіх рівнях – місцевому, національному, міжнародному. Також особи з обмеженими можливостями мають усі можливості для участі в культурному та спортивному житті, що передбачає доступність у доступних форматах електронних бібліотек, відеотек, а також концертних і театральних заходів із забезпеченням відповідного зручного для таких людей доступу; можливість розвивати й використовувати власний творчий потенціал у культурному житті суспільства, виявляючи свою самобутність; гарантування захисту прав інтелектуальної власності; у спортивній сфері – заохочення до участі у спортивних заходах, надання відповідної підготовки та ресурсів для цього, доступність спортивних і туристичних об'єктів, місць відпочинку на природі, допомоги надавачів відповідних послуг [9].

Тобто на прикладі категорії осіб з обмеженими можливостями можна побачити, що держава підходить до питання створення безбар'єрного середовища з повною відповідальністю, не для «галочки», розуміючи, що таке оновлене суспільство відповідає нормам демократичного світу, де інтереси та можливості людини безвідносно до її фізичного стану є пріоритетними, тобто мають бути враховані та реалізовані.

Потрібно зазначити, що в умовах воєнного стану проблеми політики безбар'єрності загострилися, адже крім фізичного руйнування українських міст і сіл агресор використовує різноманітні засоби – від зброї, зокрема й забароненої, до дезінформації та пропаганди, що спрямовуються й на цивільних осіб. У такому контексті відбуваються масові порушення прав людини, зокрема замах на її життя та здоров'я, руйнування житла та знищення приватного майна чи бізнесу. Це зумовлює відповідні не лише матеріальні, але й психологічні втрати кожної людини, тобто витрачання нею внутрішніх ресурсів для протистояння таким жорстоким викликам. Одним із таких викликів є потреба переміщення в інші регіони України, проживання в чужих житлах, що потребує залучення адаптаційних можливостей людини, зокрема й дітей чи літніх осіб.

В. Дереш наводить перелік заходів, що здійснюються державою для підтримки тимчасово переміщених осіб та їхніх дітей [2]. Так, із залученням місцевих бюджетів і бізнесу здійснюються фінансова і благодійна допомога (надання безкоштовного одягу, взуття, продуктових і гігієнічних наборів) – за Законом України від 16 січня 2020 року № 474-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених осіб» [10]; діти влаштовуються в дошкільні та загальноосвітні заклади; їм надається безкоштовний відпочинок – за Законом України від 21 травня 2009 року № 1401-VI «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [11]; їм гарантується можливість здобуття освіти – за постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 року № 975 «Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» [12]. Окрім цього здійснюється соціальний супровід сімей внутрішньо переміщених осіб із наданням відповідних послуг, а також у регіонах діють координаційні центри підтримки населення.

Така соціально-педагогічна підтримка працює в одному комплексі із внутрішньою адаптацією самої людини, що позначає процес пристосування до нового середовища, взаємодії з чужими людьми, і це середовище в умовах воєнного стану доволі суттєво відрізняється від попереднього – більш звичного (без теми війни з її загрозами). У цьому разі на перше місце виходить психологічна адаптація. В. Дереш зазначає, що особа, яка змінила місце проживання, мусить не лише соціалізуватися в новому соціумі, прийнявши його норми, але й вплинути сама на нову ситуацію та намагатися змінити її в бажаному для неї напрямку [2].

Отже, державна політика безбар'єрності в усіх своїй запланованих напрямках має бути зорієнтована й на захист прав людини в умовах воєнної агресії, відповідних правових обмежень, викликаних оголошенням воєнним станом в Україні, а також має враховувати стійкість і адаптованість українських громадян до складних обставин життя.

Висновки

Розглянувши напрямки державної політики безбар'єрності в Україні, можемо зробити такі висновки:

– для її реалізації Національна стратегія визначила відповідні напрямки й заходи, за допомогою яких в Україні буде створено безперешкодне середовище, де кожен громадянин, незважаючи на соціальні й фізичні особливості та відмінності, зможе реалізувати свої права й інтереси у всіх сферах життя – фізичній, інформаційній, цифровій, суспільній, економічній, освітній – у прагненні бути потрібним і невідчужуваним у суспільстві;

– у результаті виконання означених напрямків має бути забезпечений доступ до фізичного простору (будинків, транспорту), інформаційного (доступ до державних послуг), цифрового (наявність інтернет-мережі та цифрових

технологій), суспільного (вирішення гендерної нерівності, проблем літніх людей), освітнього (доступ до освіти на всіх рівнях, зокрема неперервної), економічного (доступ до ринку праці – працевлаштування, бізнесу, кар'єри);

– означені напрямки найбільш конкретизуються стосовно осіб з обмеженими можливостями, яким має бути забезпечена насамперед можливість брати активну участь у суспільно-політичному, економічному, освітньому й культурному житті. Для цього держава має виконати комплекс заходів, зокрема проведення моніторингів, інформування про певні послуги, контролювання виконання запланованих заходів, підвищення рівня кваліфікації фахівців за кожним із напрямків, адаптування відповідних технологій, створення інклюзивного освітнього середовища тощо.

Отже, наведені плани та заходи, визначені політикою безбар'єрності, доводять, що держава має бажання нівелювати різноманітні обмеження на шляху її громадян до реалізації своїх прав й інтересів. Це має бути зроблено реально, а не для звітування, адже за показниками безбар'єрності суспільства оцінюють саму державу, особливо коли вона прагне бути членом Європейського співтовариства.

Список використаної літератури

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення – 19.09.2023).
2. Дереш В.С. Соціально-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Педагогічний альманах*. 2023. Вип. 53. С. 171–179. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.454> (дата звернення: 11.08.2023).
3. Роганов М.М., Роганов М.Л. Розробка моделі інтелектуального безпечного середовища засобами технології інтернет-речей (Internet Of Things). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 1. С. 166–174. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-166-174> (дата звернення – 12.12.23).
4. Цимбалюк В. С. Правове регулювання інформаційної безпеки в Україні: проблеми теорії та практики. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 2 (8). С. 22–30.
5. Свящук А.Л. Правовий захист ЛГБТ-спільноти : навчальний посібник. Київ, 2018. URL : https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_4_cory.pdf (дата звернення – 12.11.2023).
6. Христова Т., Мовіла І. Комплексна рухова реабілітація людей з обмеженими функціональними можливостями. *Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні* : матеріали II Всеукраїнської електронної конференції. 2019. С. 240–245. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2948> (дата звернення – 20.11.23).
7. Кандиба С. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. С. 101–105. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.18> (дата звернення – 20.11.23).
8. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#top> (дата звернення – 20.09.2023).
9. Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення – 25.09.23).
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення безкоштовним харчуванням дітей внутрішньо переміщених осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-20#Text> (дата звернення – 18.12.23).
11. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text> (дата звернення – 18.12.23).
12. Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2016 року № 975. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення – 18.12.23).

References

1. Konstyutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 1996. № 30. St. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (accessed 17.01.2024).
2. Deresh V.S. (2023). Sotsial'no-pedahohichna pidtrymka uchasnykiv osvith'oho protsesu v umovakh voyennoho stanu [Social and pedagogical support of participants in the educational process under martial law]. *Pedahohichnyy al'manakh* [Pedagogical almanac]. # 53. S. 171–179. DOI: <https://doi.org/10.37915/pa.vi53.454> (accessed 11.08.2023).
3. Rohanov M.M., Rohanov M.L. (2021). Rozrobka modeli intelektual'noho bezpechnoho seredovyscha zasobamy tekhnolohiyi internet-rechey (Internet Of Things) [Development of a model of an intelligent secure environment using Internet of Things technology]. *Dukhovnist' osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka* [Personal spirituality: methodology, theory and practice]. # 1. S. 166–174. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-166-174> (accessed 12.12.23).

4. Tsymbalyuk V. S. (2014). Pravove rehulyuvannya informatsiyanoi bezpeky v Ukraini: problemy teorii ta praktyky [Legal regulation of information security in Ukraine: problems of theory and practice]. *Administrativne pravo i protses* [Administrative law and process]. # 2 (8). S. 22–30 [in Ukrainian].

5. Svyashchuk A.L. (2018). Pravovy zakhyst LHBТ-spil'noty : navchal'nyy posibnyk [Legal protection of the LGBT community: a study guide]. Kyiv. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_4_copy.pdf (accessed 12.11.2023).

6. Khrystova T., Movila I. (2019). Kompleksna rukhova rehabilitatsiya lyudey z obmezhenyimi funktsional'nymi mozhlyvostyami [Complex motor rehabilitation of people with limited functional capabilities]. *Perspektyvy, problemy ta nayavni zdotuky rozvytku fizychnoyi kul'tury i sportu v Ukraini: materialy II Vseukrayins'koyi elektronnoyi konferentsiyi* [Prospects, problems and existing achievements of the development of physical culture and sports in Ukraine: materials of the II All-Ukrainian electronic conference]. S. 240–245. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2948> (accessed 20.11.23).

7. Kandyba S. (2020). Ponyattya administrativno-pravovoho zakhystu osib z invalidnistyu v Ukraini [Concept of administrative and legal protection of persons with disabilities in Ukraine]. *Entrepreneurship, Economy and Law* [Entrepreneurship, Economy and Law]. S. 101–105. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.18> (accessed 20.11.23).

8. Pro skhvalennya Natsional'noyi stratehii iz stvorennya bezbar'yernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 kvitnya 2021 r. № 366-r [On the approval of the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period up to 2030. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 14, 2021 No. 366]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#top> (accessed 20.09.2023).

9. Konventsyya pro prava osib z invalidnistyu, ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 16 hrudnya 2009 r. № 1767-VI [The Convention on the Rights of Persons with Disabilities, ratified by the Law of Ukraine dated December 16, 2009 No. 1767-VI]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (accessed 25.09.23).

10. Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennya bezkoshtovnym kharchuvanniam ditey vnutrishn'o peremishchenykh osib» [The Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Provision of Free Food for Children of Internally Displaced Persons"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-20#Text> (accessed 18.12.23).

11. Zakon Ukrainy «Pro ozdorovlennya ta vidpochynok ditey» [Law of Ukraine «On Children's Health and Recreation»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text> (accessed 18.12.23).

12. Pro nadannya derzhavnoyi tsil'ovoyi pidtrymky deyakym katehoriyam hromadyan dlya zdotuttya profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi), fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2016 roku № 975 [On the provision of targeted state support to certain categories of citizens for obtaining professional (vocational and technical), professional pre-higher and higher education: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2016 No. 975]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2016-%D0%BF#Text> ((accessed 18.12.23).